

АВТОРИ

Лук'яненко Дмитро — передмова (співавтор); 1.5 (співавтор); 3.2; 5 (співавтор)
Чужиков Віктор — передмова (співавтор); 1.1; 1.5 (співавтор); 3.3 (співавтор); 5 (співавтор)
Вожняк Міхал Габрієль — 1.2; 1.7; 1.8; 2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5; 4.4; 4.8
Антонюк Лариса — 3.4 (співавтор)
Баль-Вожняк Тереза — 4.9
Бойко Маргарита — 4.13 (співавтор)
Болонек Ришард — 2.6 (співавтор)
Гаврилишин Олег — 4.15
Гончарук Андрій — 4.6 (співавтор)
Гопкало Лариса — 4.13 (співавтор)
Добія Мечислав — 1.6
Льницький Денис — 4.10
Каленюк Ірина — 4.11
Калішук Ева — 4.5
Клеер Єжи — 4.1
Мікула Надія — 4.12
Олефір Анна — 3.5 (співавтор)
Панченко Євген — 3.1
Поручник Анатолій — 4.2 (співавтор); 5 (співавтор)
Савчук Володимир — 4.3
Сацик Володимир — 3.4 (співавтор)
Сіденко Світлана — 1.4
Стемпень Кінга — 4.7
Столярчук Ярослава — 4.2 (співавтор)
Татаренко Наталія — 3.6
Токарські Томаш — 4.14
Федірко Наталія — 3.3 (співавтор)
Федірко Олександр — 3.3 (співавтор)
Фірішт Даріуш — 2.6 (співавтор)
Циганкова Тетяна — 3.5 (співавтор); 4.6 (співавтор)
Яблонський Лукаш — 1.3

Переклад з польської Л. М. Бондарчук, А. С. Міхалєвич

2.5.3. Чинники і перешкоди в економічному зростанні в період перелому трансформаційної рецесії.....	244
2.5.4. Обумовленості й наслідки прискореного економічного зростання в 1994—1998 роках	246
2.5.5. Тенденції та стагнаційні механізми в 1998—2002 роках.....	251
2.5.6. Від пропозиційної політики до покращання суспільних фінансів.....	257
2.5.7. Відкладені питання соціально-економічної єдності.....	261
2.6. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ (РИШАРА БОЛОНЕК, ДАРИУШ ФІРШТ)	270
2.6.1. Вступ.....	270
2.6.2. Чинники структурних змін в умовах системної трансформації.....	271
2.6.3. Еволюція структури суб'єктів економіки Польщі в 1989—2007 роках	273
2.6.4. Перетворення секторальної структури формування національного доходу та асортиментної структури продукції	277
2.6.5. Інновації та дифузія технології в процесі модернізації економіки	283
2.6.6. Проблеми просторового диференціювання розвитку польської економіки	286
2.6.7. Проблеми ринку праці як наслідок структурних змін	288
2.6.8. Висновки.	289
Розділ 3	
ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ В УКРАЇНІ	290
3.1. ЦІЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (ЄВГЕН ПАНЧЕНКО)	290
3.1.1. Вступ.....	290
3.1.2. Загальна характеристика цілей економічного розвитку та їх класифікація	290
3.1.3. Концепції обґрунтування цілей економічного розвитку України.....	293
3.1.4. Правові засади обґрунтування цілей економічного розвитку України	295
3.1.5. Матрична модель обґрунтування цілей економічного розвитку України	298
3.1.6. Макроекономічні цілі України	300
3.2. ПЕРЕДУМОВИ І ОСОБЛИВОСТІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ (ДМИТРО ЛУК'ЯНЕНКО)	305
3.2.1. Вступ.....	305
3.2.2. Передумови трансформації економічної моделі України.....	307
3.2.3. Економічна політика трансформаційного періоду в Україні	308
3.2.4. Трансформація економічної моделі України у світлі міжнародних рейтингів.....	310
3.2.5. Висновки	313
3.3. МОДЕЛЬ «КОМПЕНСАЦІЙНОГО» ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ (ВІКТОР ЧУЖИКОВ, НАТАЛІЯ ФЕДІРКО, ОЛЕКСАНДР ФЕДІРКО)	314
3.3.1. Вступ.....	314
3.3.2. Особливості компенсаційного зростання економіки України.....	315
3.3.3. Детермінанти компенсаційного зростання.....	318
3.3.4. Висновки	333

РОЗДІЛ 3 ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ В УКРАЇНІ

3.1. Цілі економічного розвитку України

3.1.1. Вступ

Процес обґрунтування цілей економічного розвитку, їх склад, процедура визначення та технологія досягнення є важливими аспектами конвергенції економічних моделей Польщі та України. З одного боку, певні цілі можуть бути схожими для країн-сусідів і тому вони дозволяють використовувати досвід одна одної у їх обґрунтуванні. З другого боку, цілі є базовим елементом планування економічного розвитку в державі, в тому числі обґрунтування державного бюджету, зовнішньоторгового балансу, визначення ключових пріоритетів зовнішньоекономічної стратегії та ін. Поглиблення взаємного розуміння не лише спільних підходів до планування у Польщі та Україні, а й відмінностей між ними сприятиме не тільки підвищенню прозорості та передбачуваності українсько-польських відносин, а й реалізації потенціалу економічної співпраці між країнами. Оскільки Польща є членом ЄС, для України це означає наближення процедур і правил планування економічного розвитку до європейських стандартів.

Кожна країна у всіх сферах суспільного життя (економічній, політичній, соціальній, військовій, міжнародній та ін.) встановлює певні цілі розвитку. Наявність таких цілей допомагає консолідувати зусилля всіх сегментів суспільства — бізнесу, влади, громадських інститутів, науки, освіти, культури — на підвищення рівня цивілізованості держави, умов життя її громадян, інтеграції у світове співтовариство. Звичайно, базовими у суспільній системі є цілі економічного розвитку, оскільки саме економіка визначає основні інтереси, позиції та поведінку людей, хоча на окремих етапах розвитку країни на перший план можуть виходити цілі в інших сферах суспільного життя (політичній, міжнародній, соціальній та ін.). Останній аспект виходить за межі предмета даної монографії, а тому в даному розділі досліджуються цілі в економічній сфері.

3.1.2. Загальна характеристика цілей економічного розвитку та їх класифікація

Щодо суті та критеріїв оцінювання рівня економічного розвитку (зростання) серед фахівців не існує істотних розбіжностей. «Економічна теорія та практика, — зазначає В. М. Геєць, — в основному збігаються в розумінні поняття економічного зростання і, як правило, пов'язують його зі збільшенням виробництва валового внутрішнього продукту (ВВП) в реальному вимірі за обсягом, або в розрахунку на душу населення» (Геєць В. М., 2000, с. 21).

Однак порозуміння у питаннях суті економічного зростання, або ж розвитку, не означає однастайності поглядів на цілі такого розвитку. Як буде показано далі, погляди на зміст та формулювання зазначених цілей є вкрай суперечливими, а директивних визначень цілей економічного розвитку у ринковій системі

не існує. В Конституції України (стаття 15) закріплено лише економічну багатоманітність як засаду суспільного життя. Що ж стосується рішень органів державної влади, наприклад програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України, то вони містять показники (той самий ВВП), а не цілі такого розвитку. Отже, проблема визначення цілей економічного розвитку України є недостатньо розробленою як у науковому, так і практичному аспектах. Така ситуація є певною перешкодою у конвергенції економічних моделей Польщі та України.

Найпоширенішим визначенням цілей певної системи є сенс її існування, досягнення певних результатів, предмет прагнення, те, що потрібно здійснити (Великий тлумачний словник..., 2005, с. 734, 804). Якщо йдеться про економічну систему, то сенсом її існування є задоволення потреб споживачів у конкретних видах продукції та послуг. Тобто мова йде про те, що головні цілі економічної системи пов'язуються з вимогами інших систем, насамперед соціальної, до складу якої входить населення країни. Коли ж йдеться про цілі економічного розвитку, то вочевидь насамперед вони мають пов'язуватися із більш повним задоволенням зазначених потреб населення, або ж підвищенням його життєвого рівня.

Однак для ефективного державного регулювання ринкової економіки та управління підприємствами зазначеного декларативного формулювання економічних цілей недостатньо. Адже споживачі становлять важливу, однак не єдину складову економічної системи. В цій системі мають задовольнятися інтереси власників підприємств, інвесторів, держави в цілому, окремих соціальних груп населення і т. ін. Ще однією слабкістю наведеного визначення є недостатня його конкретизація. Ігнорування цієї вимоги і є головною перешкодою для обґрунтування в Україні системи цілей економічного розвитку та ефективного планування і регулювання підприємницької діяльності. В цьому зв'язку доцільно скористатися таким інструментом конкретизації цілей, який відомий у практиці менеджменту як SMART (Дафт Р. Л., 2000, с. 218—221).

Концепція SMART (у перекладі з англійської швидкий, розумний, дотепний, елегантний, вишуканий) означає охоплення всіх основних характеристик цілей на основі дотримання наступних вимог:

- конкретність (specific) в якісному і кількісному розрізах;
- вимірюваність (measurable) — можливість визначити ціль за допомогою певних показників економічного розвитку;
- досягненість (achievable) — реальність, яка ґрунтується на їх ресурсному забезпеченні;
- релевантність (relevant) — важливість, здатність служити критеріями економічного розвитку;
- визначеність у часі (timed) — наявність чітких термінів їх досягнення.

Звичайно, на рівні підприємства зазначені вимоги до управлінських цілей виконати простіше, ніж на рівні держави. Адже для компанії цілі пов'язані насамперед із отриманням доходів, розмір яких піддається обчисленню. Менеджмент компанії має у своєму розпорядженні певні ресурси: людські, фінансові, матеріальні та ін. Однак і на рівні держави доцільно використовувати SMART-підхід при обґрунтуванні цілей економічного розвитку.

Існує чимало класифікацій цілей розвитку країн з ринковою економікою. Вони ґрунтуються на різноманітних теоретичних концепціях. Однією з найбільш відомих є теорія «поетапного планування» Я. Тінбергена, батька теорії

конвергенції, першого (разом з Р. Фрішем) лауреата Нобелівської премії в галузі економіки (1969 р.), директора Центрального бюро планування Нідерландів (1946—1955 рр.), керівника Комітенту з планування ООН (1965—1972 рр.). Я. Тінбергену належить ідея обґрунтування чотирьох груп цілей (Довбенко М. В., 2000, с. 19):

- ключових цілей суспільного добробуту на макrorівні (валовий національний продукт і темпи його зростання, валові інвестиції, споживання, загальний обсяг експорту та імпорту);

- функціональні цілі у сферах, які регулюються органами державної влади і управління, зокрема бюджетно-податкові (фіскальні), грошово-кредитні (монетарні), регулятивні та ін.;

- галузеві;

- регіональні.

Зазначена класифікація цілком відповідає і умовам економічного розвитку України з певною адаптацією. В сучасних умовах варто виокремити зовнішньоекономічні цілі як самостійну групу, оскільки однією з пріоритетних цілей був на той час вступ України до СОТ. Тому наявність показника експорту та імпорту серед макроекономічних цілей не є вичерпною у розумінні зовнішньоекономічних цілей України на початку ХХІ ст. Заслужовує на увагу у цьому зв'язку також показник залучення іноземних інвестицій в Україну, підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки тощо. Для економіки, скажімо, Нідерландів середини минулого століття зазначені цілі не мали такого значення, оскільки ця країна вже декілька століть була органічно включена у систему міжнародного поділу праці. Тому у концепції Я. Тінбергена вони не виділяються в спеціальну групу. Україна лише розпочала свій рух у світове співтовариство, а тому надійні відносини із зарубіжними партнерами, насамперед із країнами-сусідами, можуть сформуватись лише на системі прозорих і стабільних зовнішньоекономічних цілей.

Важливо підкреслити взаємозв'язок цілей економічного розвитку будь-якої країни з її національними особливостями.

Адже, по-перше, згідно з фундаментальним дослідженням лауреата Нобелівської премії 1996 р. Дугласа Норта, у кожній країні складається «строго певний набір формальних і неформальних інституціональних обмежень» (Норт Дуглас, 2001, с. 37)¹⁰⁰. Своєю чергою, зазначені обмеження будуть впливати на формування цілей економічного розвитку. Тому у перехідній економіці неможливо скопіювати досвід розвинутих країн як у контексті нормативно-правових актів, так і неформальних правил ділової поведінки учасників бізнесу (договорів, угод, добровільно взятих на себе норм поведінки, неписаних кодексів етики, професійної свідомості, гідності та ін). Варто звернути увагу і на те, що формальні інститути можна змінити набагато скоріше, ніж неформальні, які пов'язані зі змінами поколінь населення. Тому у вітчизняній економіці не можна очікувати ефективної дії ринкових законів, навіть ретельно скопійованих із

¹⁰⁰ Подібну точку зору, хоча й з інших міркувань, а саме світових цивілізаційних тенденцій, висловлюють і провідні російські фахівці — автори одного із популярних підручників з перехідної економіки. «В принципі треба орієнтуватись, — зазначається в ньому, — не на чужий, «ввізний» досвід (він може виявитися як корисним, так і непридатним для країни), а на суть світових цивілізаційних тенденцій, намагатися знайти форми й стимули їх реалізації, адекватні національним цінностям і традиціям». (Курс переходной экономики / Под ред. акад. П. И. Абалкина. — М.: Финстатинформ, 1997. — С. 14—15).

нормативно-правових актів розвинених країн, оскільки вони не відповідатимуть неформальним «правилам гри» цього суспільства.

По-друге, цілі економічного розвитку кожної країни, в тому числі і України, залежать від конкретних етапів і умов цього розвитку. Одна ситуація була в Україні під час глибокої кризи в 1990—1995 рр., коли щорічна інфляція перевищувала 200 %, а у 1993 р. становила рекордні 10 256 % (Україна за роки незалежності..., 2003, с. 158). На цьому етапі ціль економічного розвитку країни пов'язувалась із подоланням кризи і фінансовою стабілізацією. Зовсім інакшою виглядає ситуація після 2000 р., коли економіка набула помітних темпів зростання, які перевищують 5 % ВВП. Звичайно в цій ситуації виникають альтернативні варіанти обґрунтування цілей економічного розвитку: підвищення рівня життя населення, оновлення основного капіталу і т. ін.

3.1.3. Концепції обґрунтування цілей економічного розвитку України

Узагальнюючи погляди вітчизняних та зарубіжних фахівців на цілі економічного розвитку України, можна виокремити декларативну, нейтральну та порівняльну концепції обґрунтування цих цілей.

Декларативно-політична концепція цілей економічного розвитку України є історично першою, оскільки її методологія склалась ще до отримання країною незалежності за часів радянської системи господарювання. Основна ідея цієї концепції полягає у тому, що зазначені цілі розглядаються не як інструмент державного регулювання економіки, а як складова економічної політики. Зазвичай у цьому підході ціль (мета) формулюється у загальному вигляді без кількісних характеристик. Зазначений підхід притаманний насамперед навчальним виданням, що вважають економічну політику інструментом, що опосередковує взаємозв'язок між економічними законами та системою державного регулювання економіки. Зокрема у відомому підручнику «Перехідна економіка» зазначається: «Метою економічної політики є відтворення економічного і науково-технічного потенціалу, поліпшення якості життя населення та оптимізація середовища його проживання, досягнення реального суверенітету країни, створення умов для динамічного розвитку структурно оновленого і збалансованого народного господарського комплексу» (Перехідна економіка, 2003, с. 67)¹⁰¹.

Не вдаючись до ретельного аналізу складових мети економічної політики, яка не відповідає вищенаведеному SMART-підходу, зазначимо, що цей підхід, як уже йшлося раніше, має свої корені у радянській системі господарювання. За тих часів, як відомо, партія привласнила собі функцію вироблення економічної політики, а інші органи державної влади та місцевого самоврядування забезпечували її реалізацію. Оскільки економічна політика була єдиною, а комуністична партія відповідно до статті 6 Конституції СРСР була керівною і спрямовальною силою радянського суспільства, ядром його політичної системи державних і громадських організацій, внутрішніх суперечностей між формулюванням економічної політики, яка включала і цілі, та їх реалізацією не виникало.

¹⁰¹ Подібна позиція висловлюється і в іншому навчальному виданні, в якому зазначається, що «об'єктивна мета державної політики, яка залишається незмінною в будь-який період на будь-якій стадії розвитку країни, — це стимулювання ефективної ринкової економіки, пом'якшення суперечностей ринкового механізму, тобто йдеться про те, що державна політика має бути пов'язаною з ринковим механізмом». (Економічна політика : навч. посіб. — К. : КНЕУ, 2004. — С. 37).

Зовсім інша ситуація складається у ринковій економіці, в якій діє багато політичних партій та громадських рухів, кожен з яких може формулювати власну економічну політику із конкретними різними цілями. Отже запропонований суб'єктивістський підхід до визначення цілей економічного розвитку є спрощеним, має декларативний характер, а тому малокорисний для ефективного державного регулювання.

За таких умов більш конструктивним виглядає висування певними гілками влади викликів, які постали перед Україною і повинні бути вирішені в процесі економічного розвитку. Значення заміни категорії «цілі» на поняття «виклики» полягає у тому, що, за умов згоди з останніми, до їх сприйняття і розв'язання можуть долучатись інші гілки влади, політичні сили та громадські рухи. Адже виклики можна розглядати як пропозиції для консолідації. Вони, як правило, не мають кількісних вимірів. Опрацювання цих викликів у подальшому може допомогти визначити конкретні цілі економічного розвитку. В цьому зв'язку заслуговує на увагу обґрунтування головних викликів, які постали перед економікою України у Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році». Серед цих викликів: демократизація економічних відносин, розвиток «економіки знань», «гуманізація» економіки, зростання відкритості економіки, ефективна регіональна інтеграція, зміна моделі енергопостачання (Послання Президента України..., 2005, с. 85).

Нейтральна концепція цілей економічного розвитку полягає у тому, що її прибічники уникають вживання категорій цілей. Досліджуючи процеси економічного розвитку (зростання), вони роблять наголос на чинниках, умовах, напрямках, джерелах, стратегіях, рівнях, показниках і т. д. Насамперед це притаманне енциклопедичним виданням (Економічна енциклопедія, 2000, с. 454—456, 468). Такий підхід є поширеним і у монографічних працях, що пропонують нові моделі економічного розвитку України (Гальчинський А. С., 2002, с. 30—44) або ж певні рекомендації новому уряду (Економіка України в..., 2006, с. 39—41). Зарубіжні фахівці, що розробляли під егідою Світового банку основи для стабільного зростання, також уникали категорій цілей (Україна: формування основи для..., 2004, с. 29—40), що можна пояснити етичними міркуваннями, оскільки цілі економічного розвитку має визначати сама країна.

Слабкість цієї концепції очевидна. Полягає вона у тому, що відсутність належно обґрунтованих цілей економічного розвитку на відповідний період, з одного боку, звужує можливості консолідації дій всіх сегментів суспільства — влади, бізнесу, державних інститутів, науки, освіти, культури — у прискоренні цивілізаційних перетворень в Україні, а отже і у наближенні до європейських стандартів життя, в тому числі і шляхом конвергенції економічних моделей Польщі та України. З другого боку, виконавча влада, насамперед уряд, уникають будь-якого контролю за своїми діями з боку опозиції та суспільства загалом. Адже якщо уряд не декларує свої наміри на майбутнє у вигляді цілей економічного розвитку, то втрачаються стандарти контролю за його діяльністю, зникають відмінності між запланованими і фактичними результатами економічного розвитку. Будь-які показники можна або ж оголосити успіхом, або ж списати на так звані об'єктивні причини, дії опозиції тощо. Тому не випадково коаліційний уряд і через півроку своєї діяльності не виносить на затвердження програми соціально-економічного розвитку України, хоча про наявність такої програми представники Партії Регіонів декларували ще раніше під час

передвиборчої кампанії у зв'язку з виборами до Верховної Ради 26 березня 2006 р.

Порівняльна концепція цілей економічного розвитку пов'язана із пошуком національних ідей економічного зростання, які б дозволили підняти рівень міжнародної конкурентоспроможності України в умовах трирівневої ієрархії стратифікації країн. Адже в сучасних умовах чітко визначились три рівня країн. До першого рівня належать країни цивілізаційного центру, або ж так званого «золотого мільярда», які розвиваються на основі постіндустріальної моделі. На другому рівні — периферійній зоні — знаходяться країни з традиційною індустріальною технологією і масовим виробництвом. До числа цих країн належить і Україна. Типовими рисами поведінки цих країн є імпорт високих технологій, залучення іноземних інвестицій, нарощування експорту. Варто звернути увагу на високу енерго- та матеріаломісткість виробництва, низьку купівельну спроможність населення і вузький внутрішній ринок. І нарешті на третьому рівні — за межами периферійної зони — знаходяться країни доіндустріального розвитку. Прагнення запобігти сповзанню України в останню групу, а в подальшому підняти рівень її економічного розвитку до першої групи і становлять суть концепції порівняльного розвитку.

Прикладами таких концепцій є теорія сталого розвитку країн із визначенням індексу економічного виміру, яку у співпраці з міжнародними науковими організаціями розробляє в Україні Інститут прикладного системного аналізу Національної академії наук України та Міністерства освіти і науки України (Згуровський М., 2006), а також чотириматрична система показників «технології економічного прориву», запропонована Радою конкурентоспроможності України на основі методології Інституту розвитку менеджменту (м. Лозанна), Світового банку та інших міжнародних організацій (Полунєв Ю., 2006).

Перевагою зазначених концепцій є прагнення прибічників зіставити економічний розвиток України з розвиненими країнами. Це дає можливість визначити критичне її відставання від розвинених країн, причини цього відставання і, врешті-решт, запропонувати органам державної влади ідеї нової економічної політики. На жаль, до останнього часу ці ідеї зависають у повітрі, а представники швидкозмінної вітчизняної влади не беруть на озброєння наведені концепції, які однак є досить корисними. По-перше, вони стають предметом дискусій у наукових та освітніх колах. По-друге, певні ідеї можуть упроваджуватись у практику окремими ланками бізнесу і без згоди державної влади. Так, зокрема, на Новокраматорському машинобудівному заводі застосовується «Матриця знань» технології економічного прориву (Палій Н., 2006). По-третє, запропоновані концепції, хоча і переоцінюють можливості та ефект використання в Україні зарубіжного досвіду, все ж сприяють поглибленню його осмислення.

Викладене дозволяє зробити висновок про відсутність єдиної концепції обґрунтування цілей економічного розвитку України. В цьому зв'язку важливо розглянути правові засади цієї діяльності.

3.1.4. Правові засади обґрунтування цілей економічного розвитку України

До початку XXI ст. фактично не існувало правових засад щодо постановки цілей економічного розвитку України. Висування цих цілей здійснювали Президент та Кабінет Міністрів України без належного обґрунтування, узгодження

та надання їм відповідного правового статусу. А з урахуванням практично щорічних змін керівників та складу урядів цілі економічного розвитку України формулювались декларативно з урахуванням політичної кон'юнктури, без серйозних наукових розрахунків та відповідальності за їх досягнення.

Така ситуація була цілком зрозумілою, оскільки економічна мета для України в 1991—2000 рр. була для всіх очевидною, а саме: подолати економічну кризу і припинити падіння виробництва. Однак, починаючи з початку зростання економіки у 2000 р. виникла необхідність формулювання більш точних цілей економічного розвитку і створення відповідних правових підстав. Цілком зрозуміло, що саме в цей період, 23 березня 2000 р., було прийнято Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» № 1602-III (Закон України ..., 2000). У цьому Законі було вперше визначено правові та організаційні засади формування цілей економічного розвитку України. Хоча в ньому і не конкретизовано цілі та пріоритети економічного розвитку України, визначені в Законі програмні документи стали орієнтиром для розроблення суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів та бізнес-планів. Значення прийнятого Закону полягає у тому, що він зобов'язує органи державної влади і управління розробляти цілі економічного розвитку країни та програми їх досягнення. Перелік цілей економічного розвитку та програм наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**СИСТЕМА ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТІВ ТА ЦІЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО
І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ДЕРЖАВНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗРОБЛЕННЯ ПРОГРАМ ЕКОНОМІЧНОГО
І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ»**

Рівень	Період	
	короткостроковий (1 рік)	середньостроковий (5 років)
Загальнодержавний	● Прогноз на наступний рік (основні макроекономічні та інші необхідні показники та баланси), ст. 7 ● Державна програма на відповідний рік (цілі та пріоритети, ст. 8 ● Державні цільові програми (результати виконання — ст. 8)	Прогноз на п'ять років (цілі та пріоритети — ст. 6)
Адміністративно-територіальний	Програми на відповідний рік (цілі та пріоритети — ст. 11)	Прогноз на п'ять років (цілі та пріоритети — ст. 10)
Галузевий	Програми на терміни залежно від специфіки галузі та поставлених завдань (стратегічні цілі — ст. 14)	Прогноз на п'ять років (цілі та пріоритети — ст. 13)

Як видно з наведеної таблиці, цілі та пріоритети економічного розвитку України у зазначеному Законі не конкретизовано, а лише поділено на три рівні (загальнодержавний, адміністративно-територіальний, галузевий) та два періоди (короткостроковий — один рік та середньостроковий — п'ять років). Змістовний аспект цілей у документі не зазначений, що є цілком обґрунтованим на даному етапі. Склад цілей може змінюватись, а тому він має регламентуватись

іншими нормативно-правовими актами. Важливо підкреслити, що у прийнятому Законі зазначені основні принципи державного прогнозування і планування, а отже і формулювання цілей економічного розвитку України: цілісності, об'єктивності, науковості, гласності, самостійності, рівності, дотримання загальнодержавних інтересів (ст. 2). Нарешті, в Законі визначено загальний порядок та учасників розроблення прогнозів і програм економічного й соціального розвитку України на короткостроковий та середньостроковий періоди.

Відзначаючи позитивну роль прийнятого Закону у створенні правових засад обґрунтування цілей економічного розвитку України, слід звернути увагу на проблеми в цій сфері. По-перше, положення Закону не виконуються. Зокрема, Державні програми економічного і соціального розвитку на 2003—2004 рр. не розглядались парламентом і не публікувались відповідно в офіційних виданнях, а тому, звичайно, і не контролювались урядом. Проект такої програми на 2005 р. було повернуто уряду на доопрацювання Верховною Радою України, однак більше не розглядався. Уряд Ю. В. Тимошенко проігнорував і інше рішення парламенту, яким його зобов'язував подати зазначений проект Державної програми для затвердження у місячний термін з дня схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів «Назустріч людям», основні положення якої були гаслами «помаранчевої революції» 2004 р. Так само сумною виявилась і доля Державної програми на 2006 р.

Спочатку уряд Ю. І. Єханурова у січні 2006 р. скасував своє рішення про схвалений проект Державної програми. Згодом Міністерство економіки України — розробник зазначеного проекту — відкликала прогноз соціально-економічного розвитку, на показниках якого було сформовано і затверджено Закон про держбюджет на 2006 р., а також параметри грошово-кредитної політики. Причиною відкликання прогнозів, за заявою Мінекономіки, були підвищення цін на газ, очікування докладних результатів економіки за 2005 р., а також зміни урядом проекту бюджету. Невдовзі уряд замінив проект Держпрограми основними напрямками урядової політики в економічній і соціальній сфері на 2006 р. і намагався провести його через парламент, що зазвичай не вдалося. Уряд вимушений був розробити черговий варіант Держпрограми, який було схвалено парламентом із квартальним запізненням. Таким чином, положення Закону щодо порядку розроблення і затвердження прогнозів і планів економічного і соціального розвитку України поки що є формальністю, хоча пройшло дев'ять років після його прийняття. Звичайно цьому можна знайти пояснення: протистояння у країні після парламентських виборів у березні 2005 р. Однак, з іншого боку, це свідчить про істотні прогалини у законодавстві щодо відповідальності уряду за неякісну чи несвоєчасну підготовку програмних та прогнозних документів.

По-друге, в Законі практично не відпрацьовані питання стратегічних цілей економічного розвитку України. Останній довгостроковий проект «Україна — 2010» було розроблено ще в 1999 р., а тому він втратив своє значення після прийняття Закону. Після цього стратегічні питання визначаються переважно у щорічних посланнях Президента України. Однак вони також не конкретизовані і не мають прямого зв'язку із прогнозами соціально-економічного розвитку країни. Певною мірою цьому заважає і недосконала структура вітчизняного парламенту, відсутність у ньому підрозділу, який би ініціював розроблення і прийняття стратегічних рішень. У цьому зв'язку заслуговує на увагу досвід роботи парламенту Фінляндії, у складі якого з 2000 р. діє постійний Комітет майбут-

нього. Саме цей комітет визначає найважливіші національні пріоритети, на підставі яких розробляються стратегії розвитку країни. Фінляндія, як і Україна, після розпаду СРСР опинилась у глибокій кризі, оскільки її експорт продукції сільського і лісового господарства були провідними галузями і зорієнтовані на Радянський Союз. Зазначений Комітет, що працював з 1993 р. на тимчасовій основі, зіграв важливу роль у стратегічній реструктуризації фінської економіки, підтримці конкурентоспроможних на світових ринках вітчизняних корпорацій, насамперед Nokia Corporation (Приходько О., 2007).

Звичайно, правові засади формулювання цілей економічного розвитку України не вичерпуються зазначеним Законом про прогнозування та розроблення програм соціально-економічного розвитку. Стаття 3 вказує на інші закони України та підзаконні нормативно-правові акти, прийняті на їх виконання. В цьому зв'язку доцільно назвати Указ Президента України № 1863/2005 «Про рішення РНБОУ» від 9 грудня 2005 р., «Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення» (Послання Президента України, 2005, с. 87). Однак у цілому правові засади формулювання цілей економічного розвитку є ще недостатніми. Тому пропонуємо скористатись матричною моделлю розроблення зазначених цілей.

3.1.5. Матрична модель обґрунтування цілей економічного розвитку України

Якщо поставити запитання про наявність цілей економічного розвитку України, то на нього слід відповісти позитивно. Деякі з них зазначені в державному бюджеті. Частка цілей закріплена у міждержавних угодах. Інші знаходять свою конкретизацію в планах діяльності відповідних міністерств і відомств, місцевих органів самоврядування. Певні цілі становлять зміст управлінських задумів керівників держави та регіонів. Значна частина цілей обґрунтовується і реалізується суб'єктами підприємницької діяльності. Такі цілі виходять за межі державного регулювання економіки, однак безпосередньо впливають на цілі економічного розвитку України в цілому.

Як відомо, найбільша відповідальність за обґрунтування і досягнення цілей економічного розвитку покладається на уряд. У цьому зв'язку важливо враховувати особливості його діяльності в сучасних умовах, коли його склад і прем'єр-міністр змінюються в середньому щорічно. Звичайно вести мову про можливість визначення оптимальних довгострокових цілей не доводиться. По-перше, уряди за всі роки незалежності України працюють у режимі «сьогодні-на-сьогодні» (а то й «на вчора»). По-друге, цілевстановлення в Україні є дуже непрозорим, прихованим, тут багато недомовленостей і неясностей. Діапазон думок щодо цілей економічного розвитку у владних структурах надзвичайно широкий: від повернення всіх активів у державну власність до їх продажу капіталу іноземного походження. Саме тому, з одного боку, уряд намагається якомога менше декларувати економічні цілі, обмежуючись їх мінімумом, а з другого боку, вдаватись до штучного поліпшення звітності.

За таких умов постає питання про можливість порівняно точно визначати цілі економічного розвитку. На наш погляд, така можливість існує завдяки побудові матричної (двовірної) моделі цілевстановлення, яка широко використовується в управлінських процесах на рівні підприємств. Ідеться про використан-

ня двох вимірів обґрунтування цілей, наприклад часового і структурного (галузевого). Перший вимір дає можливість визначати поточні, середньострокові та довгострокові цілі. Другий вимір означає конкретизацію всіх зазначених цілей на різних рівнях: економіка України в цілому, галузі та підгалузі народного господарства, регіони і т. д.

Ідея такої моделі цілевстановлення не є новою. Однак її можливості використовуються не повною мірою внаслідок неузгодженості дій між гілками влади, окремими відомствами, підрозділами, а іноді через пряме невиконання працівниками рішень державних органів. У табл. 3.2 наведено схему матричної моделі цілей економічного розвитку з урахуванням класифікації цих цілей за рівнями державного управління та часового виміру.

Таблиця 3.2

МАТРИЧНА МОДЕЛЬ ЦІЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Рівень управління	Характер цілей		
	поточні (1—3 роки)	середньострокові (5—10 років)	довгострокові (понад 10 років)
Зовнішньо-економічний	Експорт Імпорт	Регіональна орієнтація	Міжнародна конкурентоспроможність
Загально-державний	Ключові показники соціального добробуту	Стратегічні пріоритети	Міжнародна конкурентоспроможність
Функціональний	Показники функціонування окремих сфер (грошово-кредитної, бюджетно-податкової та ін.)	Стратегічні тенденції	Прогнози показників у контексті інтеграційних процесів
Галузевий	Кінцеві показники діяльності галузі (підгалузі)	Зміна структури галузі (підгалузі)	Позиції на світових ринках
Регіональний	Ключові показники розвитку територіально-адміністративних одиниць	Зміна структури економіки адміністративно-територіальних одиниць	Вирівнювання рівнів розвитку адміністративно-територіальних одиниць

Наведена модель має принциповий характер і потребує конкретизації у практичному користуванні з усіма складовими як по вертикалі, так і по горизонталі. Скажімо, галузевий рівень управління потребує деталізації на промисловість, аграрний сектор, будівництво і т. ін. Своєю чергою всередині промисловості можна виділити паливно-енергетичний, гірничо-металургійний комплекси, машинобудування, харчову промисловість тощо. Відповідно по кожній з галузей та підгалузей будуть формулюватись і більш конкретні цілі. Зокрема для металургійної галузі пріоритетними цілями виступатимуть зниження рівня матеріаломісткості та енергомісткості виробництва. Для машинобудування важливою є частка наукоємної продукції. Розвиток аграрного сектору у довгостроковій перспективі має орієнтуватись на раціоналізацію природокористування. Кожна із цілей зазначених складових економічного розвитку звичайно має відповідати вимогам SMART-підходу, про який ішлося на початку розділу.

Ключову роль у державному регулюванні економіки відіграють макроекономічні цілі. По-перше, макроекономічні цілі, наприклад обсяги ВВП, є базовими у міжнародних оцінках рівня розвитку країни з боку зарубіжних партнерів. Зокрема розміри ВВП суттєво впливають на умови міжнародних запозичень. По-друге, макроекономічні показники безпосередньо впливають на функціональні, галузеві та регіональні політики держави.

3.1.6. Макроекономічні цілі України

Серед поточних макроекономічних цілей ключову роль відіграє нарощування обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) як загалом, так і на душу населення. Адже саме цей показник віддзеркалює стан справ у реальному секторі економіки. Тому досягнення Україною у 2006 р. обсягів номінального ВВП більш ніж 100 млрд. дол. США є безперечним свідченням успіхів країни в економічному розвитку, а темпи його приросту в 2000—2006 рр. характеризують позитивну динаміку, про що свідчать дані табл. 3.3 [18].

Таблиця 3.3

ТЕМПИ ЗРОСТАННЯ ВВП УКРАЇНИ, %

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
-10	-3	-1,9	-0,2	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,0	7,94	2,1

Джерело: Лукашин Ю., 2007; IMF, 2009 та власні розрахунки.

Як видно з таблиці, в період з 2000 по 2006 р. економіка України зростала в середньому на 7,4 % ВВП в рік. Експерти прогнозують зародження нової дворічної хвилі економічного зростання на рівні 7 %. У цьому контексті, за оцінками тодішнього віце-прем'єр міністра України М. Азарова, в середині 2008 р. ми нарешті вийдемо на рівень ВВП 1990 р. (Лукашин Ю., 2007). При цьому суттєво змінилась структура економіки на користь населення як кінцевого споживача. Ці результати збігаються із кількісними параметрами зростання, визначеними на 2005—2011 рр. у посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір», в якому було поставлено мету — довести річні темпи зростання ВВП до 6—6,5 % (Послання Президента України..., 2002, с. 21).

Однак темпи зростання ВВП не віддзеркалюють якісну сторону економічного розвитку, яка пов'язана зі структурою його використання та співвідношенням з кількістю населення. В табл. 3.4 наведено структуру ВВП за категоріями кінцевого споживання.

Таблиця 3.4

СТРУКТУРА ВВП ЗА КАТЕГОРІЯМИ КІНЦЕВОГО СПОЖИВАННЯ ЗА 2003—2005 рр., %

Показник	2003	2004	2005
Валовий внутрішній продукт	100	100	100
У тому числі:			
Валові нагромадження основного капіталу	20,6	22,6	21,1

Показник	2003	2004	2005
Зміна запасів матеріальних оборотних засобів	1,4	1,4	0,7
Чистий експорт товарів і послуг	2,6	7,5	0,5
Кінцеві споживні витрати Усього	75,4	71,3	77,7
З них: — домашніх господарств і некомерційних організацій	55,4	58,7	58,2
— сектору державного управління	19,0	17,6	19,5

Джерело: Симоненко В., 2006.

Як видно з таблиці, спостерігалася тенденція зростання частки домашніх господарств і некомерційних організацій у структурі кінцевих споживачів з 55,4 % — у 2004 р. до 58,2 % — у 2005 р. Середньорічні темпи зростання реальної заробітної плати перевищити 20 %, що майже втричі більше показника, встановленого у згаданому «Європейському виборі», — 6—7% (Послання Президента України..., 2002, с. 20—21). Це відбулося за рахунок стабілізації частки валових нагромаджень основного капіталу, що не відповідає цілям «Європейського вибору», в якому темпи зростання інвестицій в основний капітал було визначено в межах 10—12 % на рік. Звичайно, це звужує можливості модернізації вітчизняної економіки. Викликає занепокоєння і значна частка витрат державного сектору, яка становить майже п'яту частину і до того ж продовжує зростати. З урахуванням витрат Пенсійного фонду частка державного споживання в минулому році становила майже половину ВВП (Гальчинський А. С., 2006).

Ще більш важливим у характеристиці цілей економічного розвитку є показник ВВП на душу населення. Цей показник систематично зростає в Україні як за рахунок нарощування обсягу ВВП, так і через зменшення кількості населення. В 2006 році ВВП на душу населення становив близько 1900 дол. США, а за прогнозами до 2010 р. зросте до 3,5—4,0 тис. дол. США. Звичайно це дуже низький показник у порівнянні з країнами євросони, в яких він становить у середньому 32,7 тис. дол. США. Тому в Україні відповідно низький рівень життя: 27 % населення належить до категорії бідних, а 15 % проживають у граничній злиденності (Полунєєв Ю., 2006). Варто підкреслити і величезне розшарування у доходах різних категорій населення України. Обсяг дивідендів, які виплачуються акціонерам в Україні, становить близько 0,5 млрд грн. 92 % цих доходів отримують лише 50 осіб, а решта — 8 % дістається 47 мільйонам громадян (Видрін Д., 2006). До цього слід додати заборгованість по заробітній платі на рівні 1 млрд грн, а також заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг у сумі 6,16 млрд грн, які стосуються насамперед бідних верств населення (Юрчишин В., 2007).

Підбиваючи підсумки аналізу поточних макроекономічних цілей, пов'язаних із ВВП, доцільно сформулювати такий висновок: головна короткострокова ціль полягає у тому, щоб досягти випереджальних (а не «доганяючих») темпів економічного зростання. Для цього важливо залучити населення країни до прискорення економічного розвитку. Йдеться насамперед у його підтримці в поточно-

му році. У подальшому цей рівень слід піднімати пропорційно зростаючими темпами. Люди повинні відчувати зв'язок економічного розвитку із власним добробутом. Звичайно, держава не може прямо забезпечити цей добробут, оскільки основні доходи людей залежать від результатів діяльності приватних і державних підприємств. Отже, завдання полягає у створенні сприятливих умов для бізнесу. Шляхи розв'язання цього завдання в принципі відомі. Зокрема, можна скористатись рекомендаціями Всесвітнього економічного форуму, який здійснив дослідження індексу конкурентоспроможності України (Бленк Д., 2005). У числі зазначених рекомендацій такі:

- поліпшення макроекономічного середовища (забезпечення стабільності, зниження інфляції, зниження відсоткових ставок, підвищення ефективності використання державних ресурсів, подолання бюджетного дефіциту, удосконалення законодавчої бази, зменшення податкового тиску, подолання бідності та ін.);

- нарощування технологічного рівня економіки (підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу, збільшення витрат компаній і державного бюджету на дослідження, адаптація зарубіжних технологій через залучення іноземних інвестицій, використання ліцензійних угод, запровадження нових інформаційних і телекомунікаційних технологій та ін.);

- підвищення якості суспільних інститутів (захист права власності законом, політична незалежність судової влади, зниження рівня державного регулювання економіки, свобода преси, подолання бюрократизму, викорінювання корупції тощо).

Якщо короткострокові макроекономічні цілі України є зрозумілими, то середньострокові й довгострокові цілі є предметом дискусій різних сегментів суспільства і мають занадто загальний характер. Зокрема, у згаданому «Європейському виборі» категорія цілі вживається лише в контексті їх ускладнення на новому етапі розвитку України без будь-якої конкретизації. Однак, у розділі III «Стратегічні пріоритети» вживається поняття «стрижень стратегії економічного та соціального розвитку на найближчі десять років», яким має стати створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання нашої держави — вступу України до Європейського Союзу» (Послання Президента України..., 2005, с. 17).

Крім цього, до числа стратегічних пріоритетів віднесено забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку та соціальна переорієнтація економічної політики. Подібний підхід притаманний і Посланню Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році». В цьому документі формулюються основні стратегічні орієнтири економічної політики, зокрема формування національної інноваційної системи, побудова сучасної конкурентоспроможної економіки, забезпечення цінової стабільності, детінізація економіки і т. ін. (послання Президента України, 2005, с. 86—87). Таким чином, в економічній політиці України питання цілей на середньо- і довгострокову перспективу залишається відкритим. А тому зазначені цілі доводиться визначати з урахуванням особливостей економічного розвитку України на початку XXI сторіччя.

Насамперед доцільно уточнити часові рамки цілей. Згідно з поширеною у світі класифікацією економічна політика, а відповідно і цілі, розробляються і реалізуються в трьох основних періодах: короткостроковому (1—3 роки), середньостроковому (5—10 років) та довгостроковому (понад 10 років). У цьому

зв'язку заслуговує на увагу розмежування цілей О. Розенфельдом. Короткострокові цілі він пов'язує з темпами економічного розвитку: середньострокові — з економічною безпекою держави, а довгострокові — із входженням України до країн «золотого мільярда».

Розглянемо детальніше зазначені підходи.

Про короткострокові цілі економічного розвитку в контексті ВВП йшлося раніше. Інші види короткострокових цілей (експорт, імпорт, вступ до СОТ, структурні зрушення і т. ін.) розглядаються в інших розділах книги.

У числі середньострокових макроекономічних цілей О. Розенфельд пропонує осмислений і послідовний відхід від загрозливих порогових рівнів певних показників. Ідеться про наступне.

1. Критичний рівень споживання імпорتنих продуктів харчування. Поріг безпеки становить 30 %, в у Україні він досягає 30—40 %. Звідси випливає стратегічна залежність від імпортерів.

2. Критичний рівень експорту обробної промисловості, який становить у розвинених країнах не менше 40 % у загальній структурі експорту. В Україні цей показник становить лише 20 %. В таких умовах експортери поставляють на світові ринки занадто багато сировини, втрачаючи потенціал доданої вартості.

3. Частка інвестицій у ВВП, яка повинна перевищувати рівень простого відтворення та іноземних інвестицій у ВВП. Цей показник в Україні надзвичайно низький.

4. Частка асигнувань на наукові дослідження та частка нової продукції у загальному випуску продукції. Цей показник також є в Україні нижчим порогового у декілька разів.

5. Поріг бідності, критичний рівень якого становить 10 %, а в Україні, як зазначалось раніше, він перевершує 40 %.

Як видно з наведеного, показники середньострокових макроекономічних цілей стосуються насамперед зовнішньоекономічної діяльності (три з п'яти), а також науково-технологічної діяльності та добробуту населення. Всі вони в основному відповідають вимогам SMART, а тому можуть бути предметом обговорення як у наукових, так і політичних колах. Однак при цьому, на наш погляд, з позицій вимоги релевантності за межами розглянутих цілей опинилась ключова проблема макроекономічного розвитку України в сучасних умовах — зниження енергомісткості виробництва. В табл. 3.5 наведено деякі показники, що віддзеркалюють різні аспекти цієї проблеми.

Таблиця 3.5

**ПОКАЗНИКИ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОСТІ
В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ У 2003 р.**

Країна	Обсяги споживання первинних енергоресурсів, млн тонн умовного палива	Енергомісткість економіки, грам умовного палива на один дол. США ВВП	Економічність виробництва, кг CO ₂ на один дол. США ВВП
Австрія	28,1	140	0,32
Бельгія	42,7	210	0,43
Великобританія	160,6	140	0,34
Данія	15,3	130	0,36

Країна	Обсяги споживання первинних енергоресурсів, млн тонн умовного палива	Енергомiсткiсть економiки, грам умовного палива на один дол. США ВВП	Економiчнiсть виробництва, кг CO ₂ на один дол. США ВВП
Фiнляндiя	26,2	270	0,52
Францiя	173,1	170	0,24
Нiмеччина	245,7	170	0,41
Италiя	139,2	120	0,31
Испанiя	100,2	150	0,35
Швецiя	35,8	210	0,31
Чехiя	26,5	270	0,72
Угорщина	19,0	190	0,42
Польща	59,7	220	0,69
Україна	210,5	530	1,18
У середньому ЄС-15	72,5	210	0,51

Джерело: Лукашин Ю., 2007.

Як видно з наведеної таблиці, проблема енергоспоживання є ключовою у подальшому економічному розвитку. Енергомiсткiсть ВВП в Україні (530 г умовного палива) удвічі перевищує середній показник по ЄС (210 г). Звичайно екологічність української економіки (1,18 кг шкiдливих викидiв на 1 дол. США ВВП) також є гiршою бiльш нiж удвічі порiвняно з ЄС. У цьому зв'язку як середньострокову цiль економічного розвитку України доцiльно висунути пiдвищення енергоефективності. Ця цiль є достатньо iнтегрованою, щоб об'єднати не лише окремі сегменти суспiльства, а й налагодити тiснiшi стосунки iз сусiднiми країнами, зокрема з Польщею, в контексті забезпечення первинними енергоносіями, раціонального їх використання. В цьому разі створюються сприятливі можливості консолідації зусиль усіх верств населення у пошуку резервiв пiдвищення енергоефективності України з метою переходу вiтчизняної економіки на вищий рiвень її конкурентоспроможності.

У цьому зв'язку заслуговує всiлякої пiдтримки iдея розроблення енергетичної стратегії України на перспективу, яка має наблизити Україну до розвинених країн за рiвнем енергоефективності. Така стратегія була затверджена Кабiнетом Мiнiстрiв України у вигляді «Комплексної державної програми енергозбереження України», яка була схвалена постановою уряду № 148 вiд 5 лютого 1997 р. та уточнена урядом 27 червня 2000 р. постановою № 1040. Згiдно з цiєю Програмою на 2030 рiк заплановано енергомiсткiсть ВВП на рiвнi 360 г умовного палива на 1 дол. США ВВП. Звичайно, ця мета заслуговує на увагу, хоча вона i є суттєво нижчою сучасних стандартiв енергоефективності ЄС. Однак проблема полягає в тому, що зазначений показник цiлi енергоефективності, на жаль, було отримано так званим «арифметичним шляхом» без будь-якого серйозного обґрунтування структурних та технологічних змiн в економіці. Тому програма за-

знала серйозної критики в засобах масової інформації. Однак це не суперечить ідеї висування як цілі середньострокового періоду підвищення енергоефективності.

І нарешті щодо цілей економічного розвитку України у довгостроковому періоді. На наш погляд, ідея входження України до складу країн «золотого мільярда» виглядає дещо романтичною, яка не відповідає вимогам концепції SMART. Більш конструктивною у цьому зв'язку виглядає ідея нарощування конкурентоспроможності України за згаданою методикою Інституту розвитку менеджменту (м. Лозанна, Швейцарія). На наш погляд, Україні варто замислитись над прагненнями Казахстану увійти протягом десяти років до 50 найрозвиненіших країн світу. За умов суспільної стабільності Україна може ставити перед собою і більш амбітні цілі. Що ж стосується суспільної згоди на цей предмет, а також обґрунтованості і шляхів досягнення зазначених цілей, то ці питання потребують додаткових досліджень.

3.2. Передумови і особливості ринкової трансформації

3.2.1. Вступ

Україна є однією з найбільших держав Європи за населенням, територією, індустріальним рівнем, природними і трудовими ресурсами. Проте в період ринкових трансформацій, маючи загалом сприятливі «стартові позиції»¹⁰², країна зіткнулася з проблемами, ефективно вирішувати які вона була неготова, що обумовлювалось як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Стосовно України у теоретичному і практичному планах трансформаційні процеси активно досліджуються багатьма провідними вченими-економістами, як українськими (Беляєв О., 2006; Гальчинський А., 2001; Мочерний С., 1999; Пинзеник В., 1998; Геєць В., Семиноженко В., Кваснюк Б., 2007; Геєць В., 1999; Акімова І., 2001, так і західними (Вілсон Е., 2004; Гаврилишин О., 2005; Штефан фон Крамона-Таубадель, Зіденберг А., Хоффманн Л., 1998; Хоффманн Л., Мьоллерс Ф., 2001)¹⁰³.

Загалом, на сьогодні можна стверджувати, що українська економіка пройшла універсальні фази ринкового трансформування: 1) руйнування старої планово-

¹⁰² На початку 1990-х років дослідники і експерти визначали стартові позиції ринкового реформування економіки в Україні як найсприятливіші з-поміж стартових позицій інших колишніх республік СРСР. Зокрема, за оцінками Дойче-Банку, Україна позиціонувалась у 1990 р. на першому місці із 83 балами (Прибалтика мала 77 балів, Росія — 72). При цьому досить високими оцінками характеризувалися ступінь її індустріалізації, сільське господарство, експортні можливості, мінеральні ресурси, інфраструктура.

¹⁰³ Тут особливо слід відзначити аналітичний огляд американського економіста Олега Гаврилишина (Гаврилишин О., 2005). Автор доходить до певних оптимістичних висновків: по-перше, Україна як об'єкт наукового дослідження у сучасній парадигмі економічної дисципліни вивчається із застосуванням провідних методик як визнаними, так і молодими науковцями; існують фундаментальні дослідження цієї проблематики в англomовному науковому світі, тобто інтерес до України має глобальний характер; по-друге, широке коло дослідників у цій сфері не є українськими спеціалістами: водночас не належить до діаспори; визначаючи основні напрями майбутніх досліджень, автор прогнозує актуалізацію тематики розвитку олігархічних структур в Україні та приватизації землі, що отримало реальне підтвердження. У контексті дослідження процесів ринкового трансформування української економіки важливим є насамперед зіставлення точок зору різних наукових шкіл, іноді діаметрально протилежних експертних оцінок.